

Permiläisen kantakielen sanastosta

Teoksestani *Die Rekonstruktion der permischen Grundsprache* (Csúcs 2005) löytyy permiläiseen kantakieleen (jatkossa PP) rekonstruoimani sanavartaloitten luettelo. Olen laatinut rekonstruktion UEW:n ja syrjäänin etymologisen sanakirjan (ESK) avulla. Olen ottanut siinä huomioon myös Wichmannin syrjäänin ja votjakin kielten murre-sanakirjat, joissa aina viitataan sanan etymologiseen vastineeseen toisessa permiläisessä kielessä.

Mainittu luettelo sisältää 1554 kantapermiläistä sanaa. Luku tuntuu ehkä ensinäkemältä pieneltä, mutta nykyunkaristakin löytyy vain 6000 kiistatonta sanavartaloa. Luettelooni en ole ottanut verbien infiniittimuotoja enkä – muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta – sellaisia johdoksia, joiden vartalo löytyy nykyisistä permiläisistä kielistä (esim. vo. *šuro* ~ sy. *šura* 'gehörnt', ks. vo.-sy. *šur* 'Horn'), enkä sellaisia yhdyssanoja kuin esim. vo. *šjon-juon* ~ sy. *šojan-juan* 'Speise, Schmaus' (ks. vo. *šijnj* ~ sy. *šojnj* 'essen', vo. *jujnj* ~ sy. *junj* 'trinken'). Lukumäärä näyttää uskottavalta, vaikka on selvää, että kantapermin sanasto ei ole kokonaisuudessaan rekonstruoitavissa.

Kantapermin sanastoon kuuluivat varmasti ne sanat, joiden jatkajat löytyvät molemmista permiläisistä kielistä ja jotka vastaavat toisiaan sekä äänteellisesti että merkityksen puolesta. Lisäksi kantapermin sanastoon kuuluivat myös ne esipermiläiset (= uralilaiset, suomalais-ugrilaiset, suomalais-permiläiset) sanat, jotka nykyään löytyvät vain toisesta permiläisestä kielestä. Onhan selvää, että esim. uralilaisesta kantakielestä nyky-syrjääniin johtavan tien on täytynyt kulkea kantapermiläisen kautta. Tällaisissa tapauksissa on siis otaksuttava, että sana on hävinnyt toisesta permiläisestä kielestä.

Ryhmään kuuluvien sanojen lukumäärä ei ole pieni: laskelmieni mukaan votjakista löytyy 91 sellaista kantapermiläistä sanaa, jolla ei ole vastinetta syrjäänissä. Jälkimmäisen osalta vastaava luku on 225. Silmäänpistävää on näiden lukujen välinen suuri ero. Näyttää siltä, että syrjääni on säilyttänyt paremmin alkuperäistä sanastoa. Ilmiön syy on tuntematon, ehkä se ei ole ollenkaan selvitetävissä.

Kantapermin varmojen etymologioiden lukumäärä on 1388. Luku on saatu siten, että yllä olevasta määrästä (1554) on vähennetty ne epävarmat esipermiläiset etymologiat, jotka ovat säilyneet vain votjakissa (28 sanaa) tai syrjäänissä (75 sanaa), ja edelleen kantapermissä syntyneet epävarmat etymologiat (43) sekä ne sanat (20), joiden sekä esipermiläinen (= EP) että kantapermiläinen (PP) alkuperä on epävarma.

Seuraava taulukko esittää tilaston kantapermin sanaston alkuperästä:

		%
U	136	8,75
U ?	42	2,75
FU	293	18,90
FU ?	97	6,25
FP	229	14,80
FP ?	86	5,55
EP	658	42,45
EP ?	225	14,55
EP yhteensä	883	57
PP	628	40,25
PP ?	43	2,75
PP yhteensä	671	43
PP kaikkiaan	1554	100

Kantapermistä voidaan siis osoittaa 883 esipermiläistä sanaa, joista noin 75 %:a on UEW:n mukaan pidettävä varmoina etymologioina. Varjoista EP etymologioista 445 löytyy molemmista permiläisistä kielistä. Tämän luvun merkitys on siinä, että tähän ryhmään kuuluvien sanojen avulla ovat todettavissa kantapermin äänteiden kehitystendenssit, sillä niistä ovat käytettävissä sekä rekonstruoidut lähtömuodot että kehityksen tuloksena syntyneet nykyiset muodot.

Esipermiläisten etymologioiden joukossa epävarmojen osuus on 25 %, mutta kantapermissä syntyneiden sanojen joukossa vain 6 %. Tähän merkittävään eroon on löydettävissä kaksi syytä: 1. Votjakin ja syrjäänin erilliselämässä ei ole vaikuttanut sellaisia äänteiden kehitystendenssejä, joiden tuloksena kahden kielen äännejärjestelmä olisi kovin erilainen. Näin ollen kantapermin muodon rekonstruointi ei yleensä aiheuta suurempia ongelmia. 2. Olen pyrkinyt määrätietoisesti vähentämään epävarmojen etymologioiden lukumäärää. Olen siis hylännyt hyvin epävarmat tapaukset ja varustanut vain erikoistapauksissa kantapermin muodon kysymysmerkillä.

Esipermiläiset sanat ovat kokeneet kantapermiläisellä kaudella suuria muutoksia. Tärkein tendenssi oli sanojen lyheneminen: sananloppuiset vokaalit samoin kuin jotkin vokaalienväliset konsonantit (esim. klusiilit) ovat hävinneet, ja sanansisäiset konsonanttiyhtymät ovat yksinkertaistuneet. Sanansisäiset nasaali + klusiili -yhtymät ovat yksinkertaistuneet siten, että nasaalikomponentti on kokenut sisäheiton mutta samalla muuttanut klusiilin soinnilliseksi. Näin alun perin sanan sisällä syntyneet soinnilliset konsonantit ovat myöhemmin tulleet mahdollisiksi myös sanan alussa, ja tällä tavalla on syntynyt soinnillisuusoppositio. Tämä oli konsonanttijärjestelmän tärkein distinktiivinen piirre kantapermiläisellä kaudella, sillä se koski yhdeksää konsonanttiparia. Melkein yhtä tärkeä piirre oli palataalistuminen, joka ilmeni myös uusien soinnillisten konsonanttien joukossa (kahdeksan paria).

Myös vokaaleissa tapahtuneiden muutosten lähtökohtana oli sanan- ja sufiksienloppuisten vokaalien kato. Tämän tuloksena vokaaliharmonia lakkasi vaikuttamasta, ja *ä:n* häviäminen alkoi, koska sitä ei enää tarvittu *a:n* pala-taalisenä parina. Tämän jälkeen vokaaleihin kohdistui merkittäviä muutostendenssejä: ne muuttuivat suppeammiksi, sentraalisiksi ja/tai velaariseksi. Nämä tendenssit vaikuttivat kantapermiläisen kauden loppuun asti (ja jossain määrin myös votjakin ja syrjäänin erilliselämässä), mutta eivät ole johtaneet *järjestelmän* muuttumiseen, toisin sanoen vain vokaalifoneemien frekvenssi muuttui. Tästä syystä molempien permiläisten kielten vokaalisysteemi on sama (jos pieniä murre-eroja ei oteta huomioon), mutta etymologisesti yhteenkuuluvien sanojen ensitavussa on vain 50-prosenttisesti sama vokaali.

Katojen tuloksena myös sanojen morfofonologinen rakenne muuttui: CV-tyyppi ilmestyi käsitesanoihin, esipermiläisten sanojen joukossa CVC-tyypistä tuli yleisin, ja kantapermissä syntyneisiin sanoihin kehittyi myös CVC(C)VC-tyyppi.

Kantapermissä syntyneet sanat voidaan alkuperän mukaan jakaa seuraaviin ryhmiin:

1. Lainasanat. Kantapermin lainasanat jakautuvat kahteen kerrostumaan: iranilaiseen ja volganbolgaarilaiseen. Iranilainen vaikutus alkoi toisen esikristillisen vuosituhannen lopussa (Rédei 1986, 30) ja jatkui vuoteen 800 jKr. Otaksuttavasti tuolloin Volgan tienoille saapuneet volganbolgaarit katkaisivat pitkään jatkuneet mutta epäintensiiviset iranilais-permiläiset kosketukset. Jälkimmäinen väite voidaan todistaa iranilaisten lainasanojen pienellä määrällä: Rédein tutkimuksen sanaluettelosta (1986, 64–82) löytyy vain 51 sanaa (epävarmat etymologiat mukaanluettuina). Joukossa on paljon sivistyssanoja (yhteiskunta, käsityöt, maatalous, ks. esimerkkejä alempana).

Volganbolgaarien vaikutus kesti noin vuodesta 750 vuoteen 1000 (Rédei – Róna-Tas 1972, 281). Tänä aikana kantapermiin omaksuttiin parisenkymmentä lainasanaa, pääasiallisesti sivistyssanoja. Yleisen käsityksen mukaan volganbolgaarien valtakunta ja sen harjoittama veronkanto aiheuttivat syrjäänien esi-sien pohjoiseen suuntautuneen muuttoliikkeen alkamisen, ja näin loppui välitön kosketus näiden kansojen välillä. Votjakkien ja volganbolgaarien (ja näiden jälkeläisten, tšuvassien) välinen kosketus säilyi vielä useita vuosisatoja, mistä todisteena ovat historialliset lähteet ja votjakin yli sata tšuvassilaista lainasanaa.

2. Yhdyssanat. Kuten yllä tuli mainituksi, kantapermin sanastoni sisältää vähän yhdyssanoja. Olen ottanut luettelooni vain sellaisia yhdyssanoja, joista löytyy jonkinlainen merkitys- tai äänneopillinen kriteeri, jonka perusteella on todennäköistä, että sana oli olemassa jo kantapermissä. Nykyisistä permiläisistä kielistä löytyy paljon sellaisia yhdyssanoja, jotka koostuvat etymologisesti identtisistä osista, mutta ei ole olemassa kriteeriä, jonka perusteella ne voitaisiin osoittaa kantapermiläisiksi. Tällaiset sanat ovat voineet syntyä yhtä hyvin kantapermissä kuin rinnakkaiskehityksen tuloksena erikseen votjakissa ja syrjäänissä. Muutamia esimerkkejä kantapermissä syntyneistä yhdyssanoista: PP *ljs-va* 'kaste' < ? *ljs* 'havu' + *va* 'vesi' (> vo. *ljs-vu* ~ sy. *ljs-va*), PP *ma-sj*

'kimalainen' < *ma* 'hunaja' + *si* 'ampiainen' (> vo. *maj-sj* ~ sy. *ma-zi*), PP *peĺ-ńań* 'keitetty lihapiirakka' < *peĺ* 'korva' + *ńań* 'taikina, leipä' (> vo., sy. *peĺńań*), PP *se-mjnda* 'niin paljon' < *se* 'se' + *mjnda* 'paljon' (> vo. *somjnda*, *somda* ~ sy. *semda*), PP *śin-ljs* 'silmäripsi' < *śin* 'silmä' + *ljs* 'havu' (> vo., sy. *śin-ljs*), PP *śin-va* 'kyynel' < *śin* 'silmä' + *va* 'vesi' (> vo. *śin-vu* ~ sy. *śin-va*) jne.

3. Johdokset. Näihin pätee sama kriteeri kuin yhdyssanoihinkin. Permiläisistä kielistä siis löytyy paljon sellaisia johdoksia, jotka ovat muodostuneet etymologisesti identtisistä vartaloista ja johtimista. Suurin osa näistä on voinut syntyä kantapermissä, mutta yhtä hyvin ne ovat voineet syntyä myös votjakin ja syrjäänin omassa elämässä. Pitävien kriteerien puutteessa asia ei useimmiten ole ratkaistavissa. Seuraavassa on muutamia esimerkkejä, joiden kantapermiläinen alkuperä on varma tai ainakin todennäköinen.

Ryhmään kuuluvat sanat ovat jaettavissa useampaan alaryhmään. Joukosta löytyy EP vartalosta johdettuja sanoja, esim. *ares* 'vuotinen' < PP *ar* 'vuosi' < U *ār3* (> vo. *ares* ~ sy. *areš*), PP *kjmes* 'otsa' < PP *kjm* < U *kuma* 'gebeugte, umgestürzte Lage, sich beugen' (> vo. *kjmes* ~ sy. *kjmeš*), PP *ćorjt* 'kova, vahva' < FP *ćar3* (> vo. *ćurjt* ~ sy. *ćorjd*), PP *gijjt* 'sileä, liukas, niljainen' < FU *kil3/kül3* (> vo. *gijjt* ~ sy. *gijjd*), PP *šonal-* 'lämmetä' (> vo. *šuna-* ~ sy. *šonal-*), PP *šonjt* 'lämmen' (> vo. *šunjt* ~ sy. *šonjd*), PP *šondi* 'aurinko' (> vo. *šundj* ~ sy. *šondi*) < FP *šon3* 'warm, warm werden', PP *purjal-* 'rakentaa lautta' (> vo. *purja-* ~ sy. *purjal-*) < PP *pur* (*purj-*) 'lautta' < ? FU *pora* 'Floss', PP *vurjs* 'ompelu, ommel, sauma' (> vo., sy. *vurjs*) < PP *vurj-* 'ommella' < FU *wor3-/work3-* 'nähen', PP *gožem* 'kesä, kesällä' (> vo. *gužem* ~ sy. *gožem*) < PP *gož* 'helle' < ? FU *kač3* 'Wärme, warm werden', PP *śodj-* 'syöttää' (> vo. *śudj-* ~ sy. *śod-*) < PP *śojj-* 'syödä' < FU *sewe-/seje-* jne. Kuten esimerkeistä näkyy, joukosta löytyy sellaisiakin sanoja, joiden johtamaton vartalo esiintyy vain esipermissä.

Johdosten toinen ryhmä on muodostettu kantapermiläisestä vartalosta. Tästäkin joukosta löytyy sellaisia sanoja, joiden vartalo ei ole säilynyt, ja tästä syystä se ei ole rekonstruoitavissa. Tällaisissa tapauksissa selvästi erottuva johdin todistaa, että sana on johdos. Esim. PP *ćeskjt* 'makea, maukas' (> vo. *ćeskjt* ~ sy. *ćeskjd*), jossa *-jt* on tavallinen adjektiivijohdin, PP *ćakjt* 'mauton, kuiva' (> vo. *ćakjt* ~ sy. *žagjd*), PP *žužjt* 'korkea, korkeus' (> vo. *žužjt* ~ sy. *žužjd*), PP *jrkjt* 'viileä' (> vo. *jrkjt* ~ sy. *jrkjd*) < PP *jrk* 'viileä', PP *kopjrtj-* 'käyristää, taivuttaa mutkalle' (> vo. *kupjrtj-* ~ sy. *kopjrt-*) < PP *kopjr* 'kiero, kumara, käyrä' (onomat.), PP *pjkes* 'paisunut (ja pilaantunut)' (> vo. *pjkjles* ~ sy. *pjkes*) ~ PP *pjkmj-* 'paisua' (> vo., sy. *pjkmj-*) ~ PP *pjktj-* 'paisuttaa, pullistaa' (> vo., sy. *pjktj-*). Kolmessa viimeisessä sanassa *-es* on adjektiivijohdin, *-mj-* ja *-tj-* ovat verbinjohtimia. Kaikki nämä sanat on muodostettu onomatopoeettisesta **pjk-* vartalosta.

4. Onomatopoeettiset sanat. Tähän ryhmään (lastenkielen sanatkin mukaan lukien) kuuluu 50 sanaa, eli 7 % kantapermissä syntyneistä sanoista. Koska suurin osa näistä sisältää jonkinlaisen johtimen, ne voisivat kuulua myös edelliseen ryhmään. Esimerkkejä: PP *babj-* 'nukahtaa' (> vo. *babj-* ~ sy. *bab-*), PP *bòrdj-* 'itkeä' (> vo. *berdj-* ~ sy. *berd-*), PP *guńj-* 'niellä' (> vo. *guńdj-* ~

sy. *guŋgi-*), PP *gurgj-* 'surista, kohista' (> vo. *gurgetj-* ~ sy. *gurgj-*), PP *kegi-* 'vapista' (> vo. *kegi-* ~ sy. *gedgi-*), PP *bɔbɔli* 'perhonen' (> vo. *bubɔli* ~ sy. *bobuv*), PP *ćup* 'suukko' (> vo. *ćup* ~ sy. *ćup*), PP *gor* 'ääni, melodia' (> vo. *gur* ~ sy. *gor*), PP *keki* 'käki' (> vo. *kiki* ~ sy. *kek*), PP *łola* 'maito (lastenkielessä)' (> vo. *łolo* ~ sy. *leł, lele*), PP *mami* 'äiti, naaras' (> vo. *mumi* ~ sy. *mam*), PP *jǰgǰr/jǰger* 'karkea, karhea' (> vo. *jǰgǰr-jǰgǰr* ~ sy. *jiger*), PP *mǰkǰr* 'kyytäräinen' (> vo. *mǰkǰres* ~ sy. *mǰkǰr*) jne.

5. Kaikkein suurimman ryhmän muodostavat edellisiin ryhmiin kuulumattomat sanat, joiden lukumäärä on noin 500. Esim. PP *paś* 'turkki' (> vo., sy. *paś*), PP *šetj-* 'antaa' (> vo. *šetj-* ~ sy. *šet-*) jne. Näiden alkuperä on tuntematon. Tähän ryhmään voi kuulua esipermiläisiä sanoja, joiden etymologiset vastineet eivät ole säilyneet tai ovat muusta syystä tuntemattomia, tuntemattomista kielistä lainattuja sanoja, hämärtyneitä yhdyssanoja tai johdoksia jne. Ei ole kuitenkaan todennäköistä, että kaikki sanat olisivat joutuneet tähän ryhmään vain puutteellisten tietojemme tuloksena. Meidän siis on otaksuttava, että suurin osa näistä sanoista on syntynyt kantapermissä spontaanisti. Mutta emme tiedä, mitkä sanat ovat tällaisia. (Totuus on se, että emme tiedä mitään siitä, miten sanat syntyvät spontaanisti. Ilmaisuihin "sana on syntynyt spontaanisti" on siis eräänlainen eufemismi, joka itse asiassa tarkoittaa "emme tiedä, kuinka ao. sana on syntynyt".)

Seuraavaksi esittelen sellaisia kantapermin sanaston ryhmiä, joilla on kulttuurihistoriallinen merkitys eli jotka kuvaavat elintavoissa, aineellisessa ja henkissä kulttuurissa kantapermiläisellä kaudella tapahtuneita merkittäviä muutoksia. (Luettelen myös sellaisia sanoja, joilla on esipermiläinen etymologia mutta joiden merkitys kantapermissä on muuttunut.)

Suurimman ja tärkeimmän ryhmän muodostaa maanviljely- ja karjanhoitosanasto (65 sanaa). Maanviljely: PP *perj-* 'temmata puunkanto juurineen' (> vo. *porj-* ~ sy. *perj-*), PP *tjla* 'palokaski' (< U vartalosta) (> vo. *tjlo* ~ sy. *tjla*), PP *gǰbed* 'humus' (< ?U vartalosta) (> vo. *gǰbed* ~ sy. *gǰbed*), PP *vež* 'niitty, pelto' (> vo. *vož* ~ sy. *viž*), PP *ǰb-ös* 'puutarhan veräjä' (> vo. *ǰbes* ~ sy. *ǰbes*), PP *bor* 'piennar' (> vo. *aǰa-bur* ~ sy. *bor*), PP *ameć/amež* 'auranterä' (< iran.) (> vo. *amež* ~ sy. *amiš*), PP *gerǰ* 'aura' (> vo. *gerǰ* ~ sy. *ger*), PP *gerǰ-gǰrǰ-* 'kynää' (> vo. *gǰrǰ-* ~ sy. *ger-*), PP *kǰžǰ-* 'kylvää' (> vo. *kǰžǰ-* ~ sy. *kežǰ-*), PP *oski* 'oksakarhi' (? < FP *oksa* 'Ast, Zweig') (> vo. *usǰ* ~ sy. *vos*), PP *ćumala* 'suova' (? < bolg.) (> vo. *ćumolo* ~ sy. *ćumali*), PP *kołta* 'lyhde' (< bolg.) (> vo. *kułto* ~ sy. *kołta*), PP *lebjt* 'hanko, talikko' (> vo. *lobjt* ~ sy. *lebed*), PP *ćorla/šorla* 'sirppi' (< bolg.) (> vo. *šurlo* ~ sy. *ćarla*), PP *ǰdas* 'eteys, kaista, joka syntyy yhdellä viikatteenliikkeellä' (< bolg.) (> vo. *udǰs* ~ sy. *adas*), PP *šerǰ-* 'seuloa, viskata (viljaa)' (> vo. *šoržǰ-* ~ sy. *šerd-*), PP *tis* 'jyvä, siemen' (< bolg.) (> vo. *tǰš* ~ sy. *tuš*), PP *kǰžǰs* 'siemen' (> vo. *kidǰs* ~ sy. *keǰdǰs*), PP *kǰ* 'helve, vihne' (> vo. *kǰ* ~ sy. *kǰ*), PP *kǰš/kǰč* 'kuori, palko, lisko' (> vo. *kǰč* ~ sy. *kǰš*), PP *kǰd* 'akanat, leseet' (? < FP *kǰntǰ* 'vilja') (> vo. *kǰd* ~ sy. *kǰd*), PP *šep* 'tähti, terä' (> vo., sy. *šep*), PP *ružeg* 'ruis' (> vo. *žeg* ~ sy. *ružeg*), PP *ǰǰdǰ* 'ohra' (> vo. *ǰǰdǰ* ~ sy. *id*), PP *šodǰg* 'vehnä' (< FU *šǰntǰ* 'Getreideart') (> sy. *šobdi*, koP *šogdi*), PP *kǰčǰ* 'herne' (> vo. *kežǰ*

~ koP *ań-kjč*), PP *śorjik* 'porkkana' (> vo. *śartčj* ~ sy. *śorkńi*), PP *ken* 'hamppu' (< iran.) (< vo. *kenem* ~ sy. *keń-tuś*), PP *tog* 'humala' (> vo. *tug* ~ sy. *tag*), PP *čuž* 'mallas' (< FP *čoše* 'ohra') (> vo. *čužjem* ~ sy. *čuž*), PP *sur* 'olut, kalja' (< iran.) (> vo., sy. *sur*), PP *izj-* 'jauhaa' (> vo. *izj-* ~ sy. *iz-*), PP *kejer/kejir* 'ryyni, puuro' (> vo. *kejir* ~ ? sy. *keńemu*), PP *kôtj-* 'vaivata (taikina)' (> vo. *koťj-* ~ sy. *keť-*), PP *köldj* 'kokonainen leipä' (> vo. *koldj* ~ sy. *keľdjm*), PP *ńań* 'leipä' (< iran.) (> vo., sy. *ńań*).

Kuten luettelosta näkyy, tässä sanaryhmässä on edustettuna maanviljelyn koko prosessi metsänraivauksesta leivänvalmistukseen. Nämä sanat voivat tietysti olla hyvin eri-ikäisiä. Bolgaarilaiset lainat ovat 8.–9. vuosisadalta jKr., mutta vanhimpia iranilaisia lainoja on voinut tulla kantapermiin jo ajalta 1000 eKr., vaikka niiden valtaosa on keski-iranilaista alkuperää (400 eKr. – 800 jKr.). Muut sanat ovat voineet syntyä milloin tahansa kantapermiläisellä kaudella.

Karjanhoito: PP *väl* 'hevonen' (< FU *wälz/wädz* 'irgendein grösseres Tier') (> vo. *val* ~ sy. *vęł*), PP *ćońj* 'varsa' (< ? FP *ćońz* 'irgendein (junges, männliches Tier: Bulle, Hengst usw.)') (> vo. *ćuńj* ~ sy. *ćań*), PP *veržem* 'ratsuhevonen' (> vo. *voržem* ~ sy. *veržem*), PP *burjś* 'hevosenharja' (< iran.) (> sy. *burjś*), PP *gördj-* 'hirnua' (onomat.) (> vo. *girdalla-* ~ sy. *gerdlj-*), PP *ejer* 'satula' (< bolg.) (> vo. *eńer* ~ sy. *ęńir*), PP *rež* 'riimu, päitset, ohjakset' (> vo. *žez* ~ sy. *rež*), PP *domet* 'lieka, talutusköysi' (> vo. *dumet* ~ sy. *domęd*), PP *šermet* 'suitset, päitset' (> vo. *šermet* ~ sy. *šermed*), PP *śóljt* 'hevosten jalkakahleet' (> vo. *śęljt* ~ sy. *śęvt*), PP *śijes* 'ies, valjaat' (> vo., sy. *śijes*), PP *orjś* 'piiska, ruoska' (> vo. *urjś* ~ sy. *ors*), PP ? *torta* 'väliaisa' (< bolg.) (> vo. *turto* > ?koP *torta*), PP *poda* 'karja, kotieläin' (< ? iran.) (> vo. *pudo* ~ sy. *poda*), PP *mes* 'lehmä' (> vo. *mes* ~ sy. *męs*), PP *įskal* 'lehmä' (< ?FP *uskalz* 'Kuh') (> vo. *skal*, *įskal*), PP *rômj-/romj-* 'märehtiä' (< ? iran.) (> vo. *žomeštj-* ~ sy. *reńmjštj-*), PP *jöl* 'maito' (< ? FP *jälte* 'Baumsaft') (> vo. *jel* ~ sy. *jęł*), PP *nokj* 'hapankerma' (> vo. *neķj* ~ sy. *neķ*), PP *čęžj* 'ternimaito' (> vo. *čęžj* ~ sy. *čęž-jęv*), PP *keć* 'vuohi' (< bolg.) (> vo. *keć* ~ sy. *keć*), PP *mež* 'pukki, pässi' (< iran.) (> sy. *mež*), PP *varńś* 'vuoden vanha lammas' (< iran.) (> sy. *varńęs*), PP *parś* 'sika' (< iran. tai FP) (> vo. *parś* ~ sy. *porś*), PP *žožęg* 'hanhi' (> vo. *žazęg* ~ sy. *žožęg*), PP *kureg* 'kana' (< iran.) (> vo. *kureg* ~ sy. *kureg*), PP *ćipj* 'kananpoika' (onomat.) (> vo. *ćipj* ~ sy. *ćipan*), PP *kujed* 'sonta' (> vo. *kued* ~ sy. *kujęd*).

Käsityösanasto (56 sanaa) on jaettavissa alaryhmiin. Suurin uutuuksia kanta-permiläisellä kaudella oli metallien käyttöönotto: PP *kört* 'rauta' (< iran.) (> vo. *kort* ~ sy. *keřt*), PP *andan* 'teräs' (< iran.) (> vo. *andan* ~ sy. *jemdon*), PP *az-veś* 'hopea' (> vo. *azveś* ~ sy. *ezjś*), PP *zarńi* 'kulta' (< iran.) (> vo., sy. *zarńi*), PP *ozveś* 'tina, lyijy' (> vo. *uzveś* ~ sy. *ozjś*), PP *egjir* 'hiili' (< iran.) (> vo. *egjir* ~ sy. *ęgjir*), PP *šom/šóm* 'hiili, noki' (> vo. *šum* ~ sy. *šom*), PP *dörj-* 'takoa' (> vo. *durj-* ~ sy. *dor-*). Tähän liittyvät metalliesineiden ja työkalujen nimet: PP *kes* 'pihdit' (> vo. *kis* ~ sy. *kes*), PP *ożan* 'taltta' (> vo. *ożon* ~ sy. *ęžjn*), PP *pežjan* 'ora, pora' (> vo. *pežjan* ~ sy. *pjžjan*), PP *purt* 'veitsi' (< iran.) (> vo., sy. *purt*), PP *purtes* 'tuppi' (> vo. *purtes* sy. *purteś*), PP *tņan* 'lukko' (> vo. *tunġon* ~ sy. *toman*), PP *zud* 'hiomakivi' (> vo., sy. *zud*).

Melko suuri osa tekstiilivalmistukseen ja -käsittelyyn liittyvistä sanoista on myös kantapermiläistä alkuperää: PP *vurun* 'villa' (< iran.) (> sy. *vurun*), PP *röz* 'värimatara' (> vo. *žozturjn* ~ sy. *režturun*), PP *tjal-* 'liota (pellava, hamppu)' (> vo. *tja-* ~ sy. *tjas-*), PP *čers* 'värttinä' (> vo. *čers* ~ sy. *čers*), PP *koba* 'rukki' (< bolg.) (> vo. *kubo* > ?koP *koba*), PP *susa* 'sukkula' (< bolg.) (> vo. *suso* > ? koP *susa*), PP *vört* 'niisi' (< ? iran.) (> vo. *vjrt* ~ sy. *vert*), PP *kiš* 'pirta, kaide' (< bolg.) (> vo., sy. *kiš*), PP *šorj* 'puola' (< bolg.) (> vo. *šerj* ~ sy. *šuri*), PP *čúndjs* 'sormustin' (> vo. *čindjs* ~ sy. *čúndjs*), PP *búger* 'kerä' (> vo. *bugor*), PP *búgertj-* 'ommella, päärmätä' (> vo. *bugortj-* ~ sy. *bjgertj-*), PP *pjsal-* 'lävis-tää, pujottaa lanka neulansilmään' (> vo. *pjsja-* ~ sy. *pjsal-*), PP *gezj* 'köysi, nuora' (> vo. *gozj* ~ sy. *gez*), PP *tjlijm* 'punos hamppurohtimista' (< bolg.) (> ? vo. *tulmet* ~ sy. *tjlijm*), PP *gin* 'huopa' (< iran.) (> vo., sy. *gin*), PP *derem* 'paita' (< FP vartalosta) (> vo. *derem* ~ sy. *derem*), PP *dúkes* 'kauhtana, kaftaani' (> vo. *dukes* ~ sy. *dukes*), PP *ňamet* 'jalkarätti' (< iran.) (> sy. *ňameđ*), PP *sojes* 'hiha' (> vo. *sajes* ~ sy. *sos*).

Hirsitalo ja sen kalusto ovat myös peräisin kantapermiläiseltä kaudelta. Esittelen tässä yhteydessä muutkin puuesineet: PP *ker* 'hirsi' (> vo. *kor* ~ sy. *ker*), PP *ker-ka* '(hirsitalo)' (> vo. *korka* ~ sy. *kerka*), PP *čom* 'aitta, ruokakomero' (< ? FU *čokə-mə* 'zeitweiliges Obdach, Höhle von Tieren') (> vo. *čum* ~ sy. *čom*), PP *karta* 'talli, navetta' (< bolg.) (> sy. *karta*), PP *pól* 'lauta' (> vo. *pul* ~ sy. *pel*), PP *žadžj* 'hyllý' (> vo. *žadžj* ~ sy. *žadžj*), PP *žek* 'pölkky (istuimena), pöytä' (< ? FU *čəkkə* 'Klotz') (> vo. *žek* ~ sy. *žek*), PP *visjet* 'väliseinä' (> vo. *visjet* ~ sy. *vesjed*), PP *dodj* 'reki' (> vo. *dəđj* ~ sy. *dod*), PP *dodj-šul* 'jalas' (> vo. *dəđj-šul* ~ sy. *dodšul*), PP *peljs* 'airo, peräsin' (> vo. *poljs* ~ sy. *peljs*), PP *karnan* 'korento' (> vo., sy. *karnan*), PP *majek/majeg* 'paalu, seiväs, salko, tanko' (< iran.) (> vo. *majjg* ~ sy. *majeg*), PP *narvə* 'kiila' (> vo. *narva* ~ sy. *narvi*), PP *kab* 'lesti (niinivirsun)' (< bolg.) (> vo. *kab* > ? koP *kab*), PP *bən* 'niini' (< ? iran.) (> vo. *bun* ~ sy. *bon*), PP *šulj* 'niinisuikele' (> vo. *šilj* ~ sy. *šulj*), PP *is* 'luuta' (> vo. *isner* ~ sy. *jiš*). Muut tähän kuuluvat sanat: PP *kot* 'jalkine (nahasta tai niinestä)' (> vo. *kut* ~ sy. *kot*), PP *šumjs* 'hihna, nahka' (< iran.) (> vo., sy. *šumjs*), PP *tóstj* 'kuppi, vati' (< iran.) (> vo. *tuštj* ~ sy. *tašti*), PP *majtal* 'saippua' (> vo. *majtal* ~ sy. *majteg*).

On silmään pistävää, että näissä kahdessa ryhmässä iranilaisten ja bolgaarilaisten lainasanojen osuus on verraten korkea: 121 sanasta 38. Toisaalta näihin ryhmiin kuuluvien sanojen osuus on korkea iranilaisten ja bolgaarilaisten lainojen joukossakin. Tästä kaikesta voidaan päätellä, että iranilaisilla kansoilla ja volganbolgaareilla on ollut merkittävä asema permiläisten maatalouden, karjanhoidon ja kotiteollisuuden kehittämisessä.

Yhteiskunnalliseen kehitykseen viittaavat sanat kuten esim. PP *ekse(j)* 'hallitsija' (< iran.) (> vo. *eksej* ~ sy. *eksj*), PP *kən* 'johtaja, ruhtinas' (< bolg.) (> vo. *kun* ~ sy. *kan*), PP *kar* 'kaupunki' (> vo., sy. *kar*), PP *gort* 'kylä, asuinpaikka, talo' (< iran.) (> vo. *gurt* ~ sy. *gort*), PP *juvar* 'sanoma, viesti' (> vo. *ivor* ~ sy. *juver*), PP *šoj* 'merkki, viesti' (> vo. *šg* ~ sy. *šj*), PP *vot* 'vero' (> vo. *vjt* ~ sy. *vot*).

Omistussuhteita kuvaavat sanat: PP *jur-don* 'morsiusraha' (> vo. *jir-don* ~ sy. *jur-don*), PP *kertjm* 'vuokra, lunastus' (> vo. *kertjm* ~ sy. *kertjm*), PP *kuža*

'isäntä' (< bolg.) (> vo. *kužo* ~ sy. *kuže*), PP *koher* 'köyhä, köyhyys' (> vo. *kwañer* ~ sy. *koñer*), PP *ež* 'ryöstö, sota' (> vo. *ož*), PP *ežmi-* 'ryöstää' (> vo. *ožma-* ~ sy. *ežmoo-*), PP *pos* 'omistusmerkki' (> vo. *pus* ~ sy. *pas*), PP *už* 'työ' (> vo. *už* ~ sy. *už*), PP *užal-* 'tehdä työtä' (> vo. *uža-* ~ sy. *užav-*).

Ihmissuhteita, ominaisuuksia, olotilaa kuvaavat: PP *možj* 'ystävätär' (> vo. *mužj* ~ koP *mož*), PP *peć* 'isoäiti' (> vo. *pešaj* ~ sy. *peć*), PP *šep* 'leski' (> vo. *šep* ~ sy. *šep*), PP *šor* '(äiti)puoli' (< bolg.) (> vo. *šur* ~ koP *šor*), PP *von* '(nuorempi) veli' (> vo. *vjn* ~ koP *von*), PP *zon* 'nuorukainen, poika' (< iran.) (> sy. *zon*), PP *sad/saž* 'raitis, selvä' (> vo. *saž* ~ sy. *sad', sajd*), PP *vargas/varges* 'laiska' (> vo. *vargas* ~ sy. *varges*), PP *milkjd* 'järki, äly, mieli, luonne' (> vo., sy. *milkjd*), PP *kur* 'huoli, suru' (> vo. *kur* ~ sy. *kurdal-*), PP *majbjr* 'onnellinen' (> vo., sy. *majbjr*), PP *nod* 'järki' (> vo. *nod* ~ sy. *neđ*), PP *šam* 'luonne, tapa' (> vo., sy. *šam*), PP *šemes* 'hiljainen, rauhallinen' (> vo. *šimes* ~ sy. *šemes*), PP *šud* 'onni, menestys, kohtalo' (< iran.) (> vo., sy. *šud*), PP *uri* 'rauha, sovinto' (< ? iran.) (> vo., sy. *uri*).

Uskonnon piiriin kuuluvat: PP *jurbjrtj-* 'kumartaa, pyytää, rukoilla' (> vo. *jbjbirtj-* ~ sy. *jurbit-*), PP *šoj* 'ruumis' (> vo. *šej* ~ sy. *šoj*), PP *ort* 'henki, haamu' (> vo. *urt* ~ sy. *ort*), PP *vös* 'uhri, rukous' (> vo. *veš* ~ sy. *viš*), PP *viž(a-)* 'paasto, paastota' (> vo. *viž* ~ sy. *viž*), PP *kıldj-* 'luoda' (> vo. *kıldj-*).

Laskeminen, mittaus, aika, ajanlasku: PP *das* 'kymmenen' (< iran.) (> vo., sy. *das*), PP *veš* 'vaaksa' (> vo. *viš* ~ sy. *veš*), PP *kem* 'mitta, määrä' (> vo. *kem* ~ sy. *kom*), PP *djr* 'aika' (< iran.) (> vo., sy. *djr*), PP *tóleć/tóleš* 'kuu, kuukausi' (> vo. *tolež* ~ sy. *teļiš*), PP *rjt* 'ilta' (> vo. *žit* ~ sy. *rjt*), PP *mejim* 'viime vuosi, viime vuonna' (> vo. *mijm* ~ sy. *mejmu*).

Tietysti myös muiden käsitemiirien sanasto on karttunut kantapermiläisellä kaudella. Niiden yksityiskohtainen analyysi kuuluu tulevaisuuden tehtäviin.

Lyhenteet

bolg. = volganbolgaari, EP = esipermiläinen (uralilainen, suomalais-ugrilainen ja suomalais-permiläinen), FP = suomalais-permiläinen kantakieli, FU = suomalais-ugrilainen kantakieli, iran. = iranilainen, koP = komipermjakki, PP = permiläinen kantakieli, kantapermi, sy. = syrjääni, U = uralilainen kantakieli, vo. = votjakki

Kirjallisuus

- CSÚCS, SÁNDOR 2005: *Die Rekonstruktion der permischen Grundsprache*. Bibliotheca Uralica 13. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- ESK = ЛЫТКИН, В. И. – ГУЛЯЕВ, Е. И. 1970: *Краткий этимологический словарь коми языка*. Наука, Москва.
- RÉDEI, KÁROLY 1986: *Zu den indogermanisch-uralischen Sprachkontakten*. Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse, Sitzungsberichte 468 Veröffentlichungen der Kommission für Linguistik und Kommunikationsforschung 16. Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien.
- RÉDEI, KÁROLY – RÓNA-TAS, ANDRÁS 1972: A permi nyelvek öspermi kori bolgár-török jövevényszavai. – *Nyelvtudományi Közlemények* 74, 281–298.
- UEW = Rédei Károly (Hrsg.) 1986–88: *Uralisches Etymologisches Wörterbuch*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Sándor Csúcs
Pázmány Péter Catholic University
Faculty of Humanities
Department of Finno-Ugric Studies
H-2087 Piliscsaba Egyetem u. 1.
csucs[a]btk.ppke.hu